

Umanotera poročča

AVGUST 2010, POVZETEK

Ogledalo vladi 2010: Zeleni nevladni monitor

Celotno poročilo je objavljeno
na spletnem mestu
www.umanotera.org

“(Ne)izvajanje sprejetih programov na področju varstva okolja je ena največjih težav slovenske okoljevarstvene politike.”

Kazalo

Uvodni nagovor	3
O projektu	5
Kazalniki	6
Ključne ugotovitve	6
Povzetek rezultatov po področjih	8
Nacionalni okviri za prehod v nizkoogljično družbo	8
Prilagajanje na podnebne spremembe	8
Trajnostna energetika	8
Trajnostna mobilnost	9
Voda kot strateški vir	9
Trajnostno kmetijstvo	9
Gensko spremenjeni organizmi	10
Ohranjanje narave	10
Odpadki	11
Kakovost zraka v mestih	11
Program varstva okolja in poročilo o stanju	12
Industrijsko onesnaževanje	12
Varstvo okolja v razvojnem sodelovanju	13
Javna uprava kot zgled	13
Avtorji poglavij	14

Uvodni nagovor

Ljudje, katerih pogled je uprt v prihodnost, se zavedajo, kako pomembno je ohraniti naš planet za potomce. V skladu z načelom trajnostnega razvoja, ki naj bi zadovoljil potrebe sedanjega človeškega rodu, ne da bi ogrozil potrebe prihodnjega, bi morala ravnati tudi država. Tako izvršna kot zakonodajna oblast kot tudi samoupravna lokalna skupnost (v nadaljnjem besedilu: občina) morajo pri sprejemanju politik, strategij, programov, načrtov in splošnih pravnih aktov ter pri izvajanju drugih zadev iz svoje pristojnosti spodbujati takšen gospodarski in socialni razvoj družbe, ki pri zadovoljevanju potreb sedanje generacije upošteva enake možnosti zadovoljevanja potreb prihodnjih in omogoča dolgoročno ohranjanje okolja. Spodbujati bi torej morale trajnostni razvoj.

Na podlagi prvega in drugega odstavka 72. člena Ustave Republike Slovenije ima v skladu z zakonom vsakdo pravico do zdravega življenjskega okolja. Država skrbi za zdravo življenjsko okolje, dana ji je aktivna vloga v zvezi z varstvom okolja in ohranjanjem naravnega ravnovesja. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Država mora torej z zakonom urediti vsebino in obseg pravice do zdravega življenjskega okolja, z zakonom mora urediti pogoje za opravljanje gospodarskih dejavnosti, določiti pogoje in obseg za poravnavo škode, ki jo določena oseba povzroči v življenjskem okolju. Škoda, ki je povzročena okolju kot celoti, je težko popravljiva ali celo nepopravljiva.

Onesnaževanje je lahko poseg v posameznikovo zasebno in družinsko življenje. Država je dolžna svoje državljane pred takimi posegi zaščititi z izvajanjem nadzora nad dovoljevanjem, vzpostavljanjem, izvajanjem in varnostjo industrijskih dejavnosti, zlasti še, če gre za dejavnosti, ki so lahko nevarne za okolje in človekovo zdravje.

Veljavna okoljska zakonodaja zaradi svoje obsežnosti, kompleksnosti, tudi neusklojenosti med predpisi, pogosto slabega izvajanja in neučinkovitega nadzora ustvarja "implementacijski deficit", ki otežuje delovanje pravne države in povzroča nezaupanje v njeno delovanje. Sprejeti ukrepi, ki se ne izvršujejo v zadostni meri ali pa se sploh ne izvršujejo, popuščanje interesom kapitala pred interesi okolja in zdravja ter nizka zavest o nenadomestljivosti kakovostnih rodovitnih tal so prav gotovo "netrajnostne narave" in hkrati ogledalo družbe, ki vse to dopušča.

V skladu z načelom spodbujanja, ki ga opredeljuje Zakon o varstvu okolja, država in občina spodbujata ozaveščanje, informiranje in izobraževanje o varstvu okolja. To so torej naloge države in občine, kot jima jih nalaga zakon. Vprašajmo se, ali država in občina v skladu s svojimi pristojnostmi v resnici spodbujata dejavnosti varstva okolja za preprečevanje ali zmanjševanje obremenjevanja okolja. Pri določanju spodbud bi morale biti okolju primernejše naprave, tehnologija, oprema, izdelki, storitve in dejavnosti deležni večjih ugodnosti od okolju manj primernih.

Okoljsko ozaveščanje oziroma krepitev zavesti o lastni odgovornosti sodi med pomembne ukrepe za doseganje ciljev trajnostnega razvoja. V skladu z načelom spodbujanja je država dolžna tudi aktivno delovati na področju izobraževanja o varstvu okolja. Na ta način lahko zagotovi enako stopnjo dostopnosti podatkov, ki morajo biti kakovostni in pravočasni za vse prebivalce. Hkrati je treba ustvariti

pogoje za delovanje civilne družbe kot enakovrednega partnerja pri spremljanju rezultatov različnih monitoringov.

Vendar pa temeljna načela iz Zakona o varstvu okolja, kot so npr. načelo trajnostnega razvoja, celovitosti, sodelovanja, previdnosti, spodbujanja, javnosti in varstva pravic, ne smejo ostati zgolj na deklarativni ravni. Država je dolžna poskrbeti, da se ta načela uresničujejo tudi v praksi, v vsakdanjem življenju.

V prizadevanja za trajnostni razvoj se je v okviru zakonskih možnosti vključil tudi Varuh človekovih pravic RS (Varuh), predvsem v primerih, ko gre za neustrezno ravnanje državnih ali občinskih organov v odnosu do posameznikov. Varuh o svojih ugotovitvah poroča javnosti v okviru letnih poročil in ob drugih priložnostih, hkrati pa se dejavno vključuje tudi v procese ozaveščanja, informiranja in izobraževanja o varstvu okolja ter s svojim delovanjem opozarja na nepravilnosti in nedoslednosti oblastnih organov.

Študija Ogledalo vladi 2010 – Zeleni nevladni monitor je bila pripravljena in opravljena ravno z namenom, da ugotovi, kako država skrbi za izvajanje načel trajnostnega razvoja. Na podlagi spremljanja štirinajstih področij na skupno 49-ih izbranih indikatorjih so po vnaprej določeni metodologiji pripravili ocene, ki večinoma niso spodbudne. Obravnavana področja so raznolika, problematika je kompleksna tudi znotraj posameznih področij. V posameznih segmentih je zaznati prizadevanja in napredek. Študija torej ni le kritika obstoječega stanja, temveč tudi prispevek v smeri izboljšanja stanja na obravnavanih področjih, zato je pričakovati, da jo bo Vlada RS v tem smislu tudi sprejela in obravnavala.

*Dr. Zdenka Čebašek-Travnik, dr. med.
Varuhinja človekovih pravic*

O projektu

Namen

Projekt Ogledalo vladi 2010 – Zeleni nevladni monitor je že tretji v seriji projektov Ogledalo vladi, ki jih Umanotera pripravlja v sodelovanju z drugimi nevladnimi organizacijami. Namenjen je spremljanju in ocenjevanju izvajanja političnih zavez in zakonodaje, ki temeljijo na načelih trajnostnega razvoja v različnih sektorjih. Tokrat ugotavljamo, kakšen je razkorak med deklarativnimi predvolilnimi obljubami in že sprejetimi zavezami ter dejanskim stanjem na področju varstva okolja in trajnostnega razvoja na polovici mandata trenutne vlade. S projektom spodbujamo vladne organe k boljšemu izvajanju političnih zavez in zakonodaje, kar bi zmanjšalo implementacijski deficit. V tem smislu je torej rezultate projekta razumeti kot konstruktivno kritiko, ki je namenjena boljšemu izvajanju politike trajnostnega razvoja in varstva okolja. Poleg tega Ogledalo vladi promovira trajnostni razvoj in vsebine, ki so predmet projekta.

Metodologija

V okviru projekta smo spremljali štirinajst področij trajnostnega razvoja na skupno 49-ih izbranih kazalnikih, ki vsebinsko spadajo v tri sklope: prehod v nizkoogljeno družbo in podnebne spremembe, trajnostno upravljanje z naravnimi viri ter horizontalna področja. Spremljanje je potekalo po vnaprej določeni metodologiji, ki sloni na modelu GOSVO. Ta kazalnike razvršča na gonilne sile, obremenitve, stanja, vplive ali odzive. Sâmo spremljanje je bilo osredotočeno na dosedanje delo vlade v obdobju prvih dveh let njenega mandata, zato pri nekaterih kazalnikih še ni na voljo dovolj podatkov za celovito in realno sliko stanja. Ogledalo vladi 2010 je torej vmesno poročilo, ob koncu vladnega mandata, leta 2012, pa bomo pripravili končno poročilo, ki bo izdelano za celotno mandatno obdobje.

D

Ekonomske aktivnosti, ki podpirajo socialno razsežnost razvoja

gonilne sile

obremenitve

P

Emisije in izpusti

odzivi

stanje

R

Okoljska politika, zakonodaja ter inštrumenti okoljske politike

vplivi

S

Kakovost zraka, vode oz. drugih komponent okolja

I

Vplivi na zdravje ljudi, na ekosisteme, materiale

Kazalniki

Oznake ocen:

- 😊 dobro delovanje
- 😐 zadovoljivo delovanje
- 😞 slabo delovanje

Oznake trendov:

- ↑ trend je pozitiven / se izboljšuje
- stagnacija
- ↓ trend je negativen / se slabša

1. Nacionalni okviri za prehod v nizkoogljično družbo	😞 ↑
2. Prilagajanje na podnebne spremembe	😞
3. Trajnostna energetika	😞 ↓
4. Trajnostna mobilnost	😞 😞 ↓
5. Voda kot strateški vir	😊 ○
6. Trajnostno kmetijstvo	😞
7. Gensko spremenjeni organizmi	😞
8. Ohranjanje narave	😞
9. Odpadki	😞 ○
10. Kakovost zraka v mestih	😞 😞 ↑
11. Program varstva okolja in poročilo o stanju	😊 ↑
12. Industrijsko onesnaževanje	😊 ○
13. Varstvo okolja v razvojnem sodelovanju	😊 ↑
14. Javna uprava kot zgled	😊 ↑

Ključne ugotovitve

Ogledalo vladi 2010 na konkretnih primerih dokazuje splošno ugotovitev, da je v Slovenji razkorak med predvolilnimi zavezami in zakonodajo na področju varstva okolja in trajnostnega razvoja ter njihovim izvajanjem precejšen. Prišel je čas, ko mora vlada v drugi polovici mandata zaveze vzeti bolj resno in zmanjšati implementacijski deficit ter tako pokazati resnost in odgovornost svoje politike na področju varstva okolja in trajnostnega razvoja. Zaradi pomanjkljivega izvajanja okoljske zakonodaje proti Sloveniji namreč že teče vrsta postopkov v okviru Evropske unije in državi grozijo sankcije. Še pomembneje pa je, da s takšnim razkorakom med zavezami in dejanji ne bomo dosegli prehoda v družbo, ki bi jo želeli in morali zapustiti zanamcem - nizkoogljično družbo z dobro ohranjenim stanjem naravnega okolja. Nenazadnje bi vlada morala končno preseči preživeto miselnost o okolju kot zaviralcu razvoja in prepoznati velike priložnosti okoljevarstvenih ukrepov - ne le za višjo kakovost življenja, temveč tudi za spodbujanje večje konkurenčnosti in za nova, zelena delovna mesta.

Preglednica kazalnikov Ogledala vladi 2010, ki pri večini področij kaže slabe rezultate, je jasen pokazatelj, da vlada v prvem delu mandata svojih zavez in zakonodaje ne jemlje dovolj resno. Nespodbudno stanje je opaziti pri področjih prometa, energetike in sistemov za ravnanje z okoljem, kjer Slovenija glede na povprečje EU-27 in EU-15 zaseda zelo slabo mesto. Problemi so opazni tudi na področjih odpadkov in kakovosti zraka ter pri prehodu v trajnostno kmetijstvo in na področju podnebnih sprememb (tako pri ukrepih prilagajanja nanje kot zmanjševanja izpustov). Zaradi gospodarske krize se je poraba energije v letu 2009 zmanjšala, prav tako tudi ogljična intenzivnost gospodarstva in izpusti toplogrednih plinov. Vendar se nam lahko napačna interpretacija izboljšanja razmer, ki niso posledica načrtnih ukrepov, kaj hitro maščuje. Kazalnik energetske intenzivnosti je visok, naraščata tudi število osebnih vozil na 1000 prebivalcev ter razmerje med rastjo

tovornega prometa in rastjo BDP. Prehranska samozadostnost in obseg kmetijskih zemljišč se manjšata, obseg ekoloških kmetijskih zemljišč pa se ne povečuje. Število ptic kmetijske krajine se je med letoma 2008 in 2009 zmanjšalo. Količina nastalih komunalnih odpadkov narašča za 1,5-4,2 % letno - leta 2008 je znašala že 453 kg na prebivalca, od tega je šla le slaba četrtnina v predelavo. Slabo je tudi izvajanje direktive IPPC na področju odlagališč komunalnih odpadkov, saj je okoljevarstveno dovoljenje dobil le eden od štirinajstih zavezancev. Mejna vrednost onesnaženosti z dušikovimi oksidi je v Ljubljani in Mariboru presežena približno za 100 %, v Novi Gorici in Celju za približno 60 %, v Trbovljah pa za približno 20 %. Stanje onesnaženosti z ozonom v mestih je zaskrbljujoče, še huje pa je na obrobju mest, kjer živi večina prebivalstva. Pozitiven trend sicer kažejo povprečne koncentracije delcev po Sloveniji; število lokacij s preseganjem mejnega števila dni se je namreč zmanjšalo iz osem na tri, vendar takšna izboljšava ni zasluga vladnih ukrepov. Slovenija ima trenutno registrirana le tri podjetja in sedem lokacij z znakom EMAS in le tri podeljene znake za okolje EU, kar je pod povprečjem EU-27 in EU-15 na milijon prebivalcev. Letos smo končno dočakali osnutek Poročila o okolju v Sloveniji 2009, ki pa je navkljub vsebinski obširnosti in nekaterim pozitivnim strukturnim značilnostim nepopolno. Podatki v poročilu so zastareli, njihova vrednost s stališča preglednosti izvajanja Nacionalnega programa varstva okolja (NPVO) pa neustrezna. Kazalniško poročilo, ki bi ga moralo Ministrstvo za okolje in prostor pripraviti vsaki dve leti, ni bilo pripravljeno že od leta 2006.

Po drugi strani pa je pomembno opozoriti na spodbudne rezultate, in sicer predvsem na področju varstva okolja v razvojnem sodelovanju, sprejemu Akcijskega načrta za zeleno javno naročanje in pri podelitvi okoljevarstvenih dovoljenj industrijskim obratom. Pohvalno oceno si zasluži tudi Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano za upoštevanje zahteve po prilagajanju širine varovalnega pasu v podzakonskih aktih k Zakonu o soobstoju gensko spremenjenih rastlin z ostalimi kmetijskimi rastlinami. Pozitivno izstopa tudi zmanjševanje onesnaženja voda iz gospodinjstev s povečevanjem števila čistilnih naprav. Nenazadnje pozdravljamo prihajajočo nacionalno podnebno strategijo in zakon o podnebnih spremembah, kar nakazuje na to, da je vlada izziv podnebnih sprememb začela jemati bolj resno. Ob tem seveda opozarjamo, da je od določil na papirju do izvedbe še dolga pot in da je potrebna veliko večja politična volja, kot jo je vlada pokazala v prvi polovici svojega mandata.

Edini celovit mehanizem spremljanja izvajanja okoljevarstvenih ukrepov s strani vlade je preglednica v okviru poročila o stanju okolja. Namenjena je spremljanju izvajanja Nacionalnega programa varstva okolja. Očitno je, da mehanizem ne deluje, saj ima oceno izvajanja prikazano le za 14 od 188-ih ukrepov.

Povzetek rezultatov po področjih

"Izpusti so se v letu 2009 glede na leto 2008 zmanjšali za približno 7 %, kar gre pripisati gospodarski krizi in ne samim ukrepom, a še vedno presegajo ciljne izpuste za dobrih 5 %."

Nacionalni okviri za prehod v nizkoogljično družbo

Eden izmed glavnih izzivov današnjega časa so podnebne spremembe in prehod v nizkoogljično družbo. Na tem področju je mogoče ugotoviti, da se kljub pravim začetnim korakom velikosti izziva ne zavedamo dovolj dobro, zato tudi ukrepanje ni zadostno. Neuradni podatki za leto 2009 kažejo, da so se izpusti toplogrednih plinov glede na leto 2008 sicer zmanjšali za približno 7 %. A to zmanjšanje gre pripisati gospodarski krizi in ne samim ukrepom, poleg tega pa še vedno presegajo ciljne izpuste za dobrih 5 %. Čeprav so številni cilji postavljeni, so v luči znanstvenih opozoril glede trendov na področju podnebnih sprememb premalo ambiciozni. Tudi sprejeti ukrepi zaradi tega ne dosegajo potrebne ravni ambicioznosti, še huje pa je, da se velik del že sprejetih ukrepov ne izvaja v zadostni meri ali pa se sploh ne izvaja. Ogljična intenzivnost gospodarstva (izpust toplogrednih plinov na enoto bruto domačega proizvoda) se je minimalno zmanjšala, kar je sicer dober signal, vendar pa je v tem trenutku težko oceniti, kolikšen del zmanjšanja tega kazalca je moč pripisati gospodarski krizi. Pričakovanja so v tem trenutku še vedno višja od doseženih rezultatov, vsekakor pa je sprejemanje zakona o podnebnih spremembah pomemben napredek.

Prilagajanje na podnebne spremembe

Poleg zmanjševanja izpustov toplogrednih plinov je pomembno tudi prilagajanje na podnebne spremembe. Tudi na tem področju dosežani dosežki vlade niso zadovoljivi in ne dopuščajo optimističnih napovedi do konca mandata. Kljub vsemu obstajajo določena znamenja, ki kažejo na to, da se dejavnosti razvijajo v pozitivno smer, predvsem zaradi predvidene nacionalne podnebne strategije. Zaradi pomanjkanja konkretnih ciljev na področju prilagajanja na podnebne spremembe ter počasnega izvajanja že načrtane strategije slovenskega kmetijstva in gozdarstva je tako v drugi polovici mandata še toliko bolj pomembno obdobje, ko je potrebno načrtati prioritete in preleviti besede v dejanja - s konkretnim delovanjem v smeri prilagajanja na podnebne spremembe.

Trajnostna energetika

Najpomembnejše področje za izziv podnebnih sprememb je energija, ki zajema pridobivanje, pretvarjanje, prenos in rabo energije v gospodinjstvu, prometu, industriji, kmetijstvu in terciarnem sektorju. To področje v Sloveniji trenutno predstavlja kar 80 odstotkov vseh virov izpustov toplogrednih plinov. Zaradi izpolnjevanja obveznosti evropskega podnebno-energetskega paketa si v prihodnjih letih lahko obetamo bolj ambiciozno politiko na področju trajnostne energetike. Kljub sprejetju nekaterih obetajočih dokumentov (npr. akcijski načrti na področju trajnostne energetike), spremembam zakonodaje v prid trajnostnim energetske rešitvam in nekoliko povečanim finančnim postavkam za trajnostno energetiko je stanje na tem področju nezadovoljivo. Pri sprejemanju dokumentacije s področja trajnostne energetike je opaziti pomanjkanje nadzornih instrumentov za izvajanje sprejetih zavez ter pomanjkanje jasnega finančnega načrta in mehanizmov, s pomočjo katerih bodo izvedene potrebne investicije. Prav tako pogrešamo konsistentno horizontalno in vertikalno medresorsko usklajevanje pri vprašanih umeščanja obnovljivih virov energije v prostor. Kazalnik energetske intenzivnosti gospodarstva ne kaže ugodne slike, saj ima Slovenija visoko energetske intenzivnosti glede na povprečje EU-27. Od leta 2001 do leta 2008 beležimo upad energetske intenzivnosti, v letu 2008 pa se je ta spet povečala. Delež obnovljivih virov

"V obdobju med leti 2007 in 2009 se je število motornih vozil povečalo za 4,4 %, število osebnih vozil pa za 6,1 %."

energije je v letu 2008 znašal 14,3 odstotkov skupne rabe energije, v letu 2009 pa se pričakuje, da se bo kazalec malenkostno popravil, saj se Vlada RS v zadnjih dveh letih želi zavezati izvrševanju evropskih energetskih zavez glede spodbujanja trajnostne energetike, poleg tega pa se je poraba energije v letu 2009 zaradi gospodarske krize zmanjšala.

Trajnostna mobilnost

Promet, ki ima vse večjo vlogo krivca za globalne podnebne spremembe, s skoraj 100% odvisnostjo motoriziranega prometa od fosilnih goriv prispeva okoli 30 % vseh emisij toplogrednih plinov. Zato so v razvitih državah že pristopili k uveljavljanju trajnostnih prometnih politik, ki težijo k povečanju energetske učinkovitosti ter k uvedbi trajnostnih prometnih sistemov. V Sloveniji se je v obdobju med letoma 2007 in 2009 število motornih vozil povečalo za 4,4 %, število osebnih vozil pa za 6,1 %. Število osebnih vozil na 1000 prebivalcev je naraslo za 3 % oziroma iz 501 na 517. Povečanje razmerja med rastjo tovarnega prometa in rastjo BDP iz 138,4 % na kar 152,5 % v letu 2008 glede na izhodiščno leto 2000 nas je postavilo na prvo mesto v Evropski uniji in kaže na to, da je tovarni promet neučinkovit in poceni. Kljub povsem drugačnim ciljem slovenske prometne politike, zapisanim v Resoluciji o prometni politiki RS, je slovenski prometni sistem še naprej energetsko potraten ter okoljsko in socialno neprimeren, torej izrazito netrajnosten.

Voda kot strateški vir

Slovenija se ponaša z bogatimi zalogami čiste pitne vode in s sorazmerno naravnim vodnim okoljem, še posebej, če se primerja z drugimi evropskimi državami. Žal so prav te vode in vodna okolja vse bolj ogrožena in zato ni presenetljivo, da je bila skrb za boljše stanje vodnega okolja opredeljena kot eno izmed štirih prednostnih področij Nacionalnega programa varstva okolja. Vsekakor kot najbolj pozitivno izstopa zmanjševanje obremenjevanja voda iz gospodinjstev, kjer na račun intenzivne izgradnje čistilnih naprav Slovenija z zglednim tempom dosega zastavljene cilje. Od leta 2000 do leta 2009 se je število čistilnih naprav več kot podvojilo (iz 115 na 262, v zadnjem letu je naraslo za 13). Povečuje se tako količina odpadne vode iz gospodinjstev, ki konča na čistilnih napravah, kot tudi stopnja njenega čiščenja. Slovenija je v zadnjem desetletju na tem področju dosegla velik napredek. Po drugi strani pa opažamo, da na področjih zagotavljanja dobrega ekološkega stanja naših voda ter izboljševanja oz. vzdrževanja dobre kakovosti pitne vode ne prihaja do napredka in ostajamo na doseženi stopnji, z občasnimi premiki v pozitivno oz. negativno smer. Pomembna naloga te vlade in relevantnih organov je tudi zagotavljanje vključevanja javnosti v procese odločanja na področju voda, saj se na tem področju v preteklem desetletju ni naredilo nič.

Trajnostno kmetijstvo

Kmetijstvo, ki temelji na visokih zunanjih vlaganjih (agrokemikalije, sintetična mineralna gnojila, krma z drugih celin idr.), ni sposobno zagotavljati optimalnih pridelkov ob hkratnem zagotavljanju nujnih javnih dobrin s pomočjo ekosistemskih storitev (pitna voda, rodovitna tla, biotska raznovrstnost idr.). Izziv prehranske varnosti v času podnebnih sprememb zato zahteva prehod v trajnostno kmetijstvo in zavarovanje kmetijskih zemljišč. Vlada na področju kmetijstva doslej ni sprejela ukrepov, ki bi spodbudili preobrnitev slabih trendov na izbranih ključnih področjih. Prehranska samozadostnost se je še naprej zmanjševala - pri zelenjavi

"Število čistilnih naprav se je od leta 2000 do 2009 več kot podvojilo (iz 115 na 262)."

"Prehranska samozadostnost se manjša; v letu 2009 je delež samozadostnosti pri zelenjavi znašal le 38 %."

"Obseg kmetijskih zemljišč se kljub številnim opozorilom strokovnjakov že desetletja iz leta v leto manjša."

je delež samozadostnosti v letih 2000–2008 nihal med 34 in 47 %, s tendenco upadanja; v letu 2009 je po začasnih podatkih znašal le 38 %. Obseg kmetijskih zemljišč se kljub številnim opozorilom strokovnjakov že desetletja iz leta v leto manjša, saj so bile politične prioritete vlade vedno na strani izgradnje infrastrukture, zlasti cest. Izjemno zaskrbljujoče je, da so bila v večji meri pozidana tla boljše kakovosti. Pozitivno je, da je vlada začela postopek sprejema nove zakonodaje na področju kmetijskih zemljišč, ki bi te trende lahko spremenila. Pri ekološkem kmetijstvu pa vlada kljub načelni podpori vseh vladnih strank ni naredila nobene napore za uresničevanje Akcijskega načrta razvoja ekološkega kmetijstva do l. 2015, kar se kaže tudi v tem, da se obseg EKO kmetijskih zemljišč skoraj ni več povečeval.

Gensko spremenjeni organizmi

Razvoj ekološkega kmetijstva je ogrožen tudi zaradi uporabe gensko spremenjenih organizmov (GSO) v kmetijskih ekosistemih. Uporaba genske tehnologije v kmetijstvu in hrani je sporna zaradi nesorazmerja med morebitnimi družbenimi koristmi in visokimi tveganji, ki jih ima raba GSO za ekosisteme in zdravje ljudi ter zaradi negativnih socioekonomskih vplivov in spodbujanja netrajnostnih kmetijskih metod. Kot pozitivno ocenjujemo, da je Slovenija v obdobju spremljanja kazalnika na ravni Sveta ministrov glasovala proti predlogom Evropske komisije za odobritev novih GSO. Zelo pozitiven je odstavek o GSO v Deklaraciji o usmeritvah za delovanje RS v institucijah Evropske unije v obdobju januar 2010 – junij 2011, ki je podlaga za glasovanje Slovenije proti GSO. Glede podzakonskih aktov k Zakonu o soobstoju gensko spremenjenih rastlin z ostalimi kmetijskimi rastlinami je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano upoštevalo zahtevo po prilaganju širine varovalnega pasu glede na razvoj znanstvenih ugotovitev in zaradi morebitnega pojava onesnaženja. Ministrstvo za okolje in prostor pa pri oblikovanju osnutka Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o ravnanju z GSO po našem mnenju ni ustrezno rešilo problema uveljavitve celovitega znanstvenega vrednotenja in upoštevanja načela previdnosti pri podajanju mnenj o ustreznosti GSO. Poleg tega Ministrstvo za okolje in prostor kljub več ponovljenim zahtevam za varnostni pridržek za GS koruzo MON 810 tega ni sprejelo.

Ohranjanje narave

Za Slovenijo sta v primerjavi z ostalimi državami EU značilni izjemno visoka biotska raznovrstnost in ohranjenost narave. Ptice so zelo dober pokazatelj stanja v okolju, kar izhaja iz njihovih specifičnih lastnosti. Ob vstopu v Evropsko unijo je Slovenija po direktivi o pticah določila 26 območij za varovanje ogroženih vrst ptic, ki pokrivajo 25 % ozemlja države. V letih 2008 in 2009 je bilo za potrebe monitoringa ptičjih populacij popisanih 22 kvalifikacijskih vrst ptic na Mednarodno pomembnih območjih za ptice (IBA) in Posebnih območjih varstva (SPA) po vsej Sloveniji, poleg tega pa je bilo januarja 2009 in 2010 izvedeno Zimsko štetje vodnih ptic (IWC). Za vrste, ki jih spremljamo dovolj dolgo, je bil določen populacijski trend - pri treh je populacija v porastu, pri eni je stabilna, pri treh upada, pri eni pa je trend nezanesljiv. Očitno je, da ukrepi in podukrepi, ki se trenutno izvajajo v sklopu Kmetijsko okoljskega programa (KOP), niso zadostni, da bi obvarovali populacije najbolj ogroženih vrst pred upadom ali izumrtjem. Število ptic kmetijske krajine se je med letoma 2008 in 2009 zmanjšalo. Po podatkih Ministrstva za okolje in prostor o ohranjanju prosto živečih ptic v obdobju 2005-2007 je bilo

"Število ptic kmetijske krajine se je med letoma 2008 in 2009 zmanjšalo."

v ugodnem ohranitvenem stanju 69 vrst ptic (22 %) na 22 SPA, v neugodnem ohranitvenem stanju 62 vrst ptic (19 %) na 19 SPA ter v vprašljivem ohranitvenem stanju 190 vrst ptic (59 %) na 25 SPA. Za večino vrst še ni dovolj podatkov, dostopni podatki pa kažejo pomanjkanje ukrepov varstva oziroma sistemske naravovarstvene politike v nekaterih kritično ogroženih habitatih, npr. kmetijski krajini, gozdu in nižinskih rekah. Večinoma je problem preintenzivno ali napačno gospodarjenje - pretirano izkoriščanje gozdov, fragmentacija habitatov in množični turizem. Stanje je pri nekaterih vrstah nižinskih rek kritično tudi zaradi regulacij brežin, spremembe rečne dinamike in degradacije drugih rečnih habitatov, kot so prodišča in mrtvice.

Odpadki

Področje odpadkov je eno najslabše urejenih področij varstva okolja v Sloveniji. Leta 2008 je v Sloveniji nastalo okoli 7 milijonov ton vseh vrst odpadkov. Med nastalimi odpadki je bilo največ industrijskih (85 %), sledijo komunalni (13 %) in nevarni odpadki (2 %). Skupna količina vseh nastalih odpadkov se je do leta 2007 povečevala, v letu 2008 pa se je prvič zmanjšala za 2 % glede na leto 2007. Zmanjšanje je šlo na račun manjše količine odpadkov iz proizvodnih in storitvenih dejavnosti, medtem ko je količina komunalnih odpadkov narasla za malce več kot 4 %. Količina nastalih komunalnih odpadkov letno narašča za nekeje med 1,5 in 4,2 %, leta 2008 je znašala 453 kg na prebivalca. Glede na leto 2007 se je količina nastalih nevarnih odpadkov povečala za 45 %. V preteklem štiriletnem obdobju so bili sprejeti številni posebni predpisi, ki določajo načine in pravila ravnanja z odpadki po posameznih tokovih odpadkov, ki pa v praksi ne delujejo. Preusmeritev odpadkov v predelavo in prednostno recikliranje je bilo obljubljeno po vzpostavitvi vseh regijskih centrov za ravnanje z odpadki, a njihova gradnja zamuja. Izvajanje direktive IPPC je glede na zakonodajo in določila EU v močnem zaostanku, saj je okoljevarstveno dovoljenje dobilo le eno odlagališče komunalnih odpadkov (od 14 zavezancev), zato lahko upravičeno pričakujemo, da bo Slovenija primorana plačati kazen. Najbolj zaskrbljujoče je ravnanje s komunalnimi odpadki. V letu 2008 smo odložili okoli 75 % nastalih komunalnih odpadkov, 24 % je šlo v predelavo (od teh je bila velika večina, 95 %, recikliranih), manj kot odstotek odpadkov pa je bilo odpeljanih v tujino. Pomembno vlogo igra tudi izobraževanje in ozaveščanje prebivalcev o trajnostnem ravnanju z odpadki, za izvajanje katerega bi morala država prevzeti večjo odgovornost in izvajati več aktivnosti na nivoju celotne države.

Kakovost zraka v mestih

V Sloveniji se pogosto soočamo s slabo kakovostjo zraka in podatki za obdobje 2007–2009 ne kažejo bistvenega napredka. Posebno pozornost kakovosti zraka namenjamo v mestih, kjer je koncentracija virov zelo velika, hkrati pa gre za območja velike gostote poselitve in pogostega obiska. Glavni vir dušikovih oksidov, kar okoli 60 %, spusti v ozračje promet. Pri izpustih gre večinoma za dušikov monoksid, ki kmalu preide v bolj obstojen dušikov dioksid. V Ljubljani in Mariboru je ta vrednost presežena za približno 100 %, v Novi Gorici in Celju za približno 60 %, v Trbovljah pa za približno 20 %. V Sloveniji je onesnaženost s troposferskim ozonom (ozonom pri tleh) velik in že dalj časa trajajoč problem. Na splošno se onesnaženost z ozonom v letih 2007–2009 ni poslabšala, a je v mestih in mestnih obrobjih marsikje še vedno presežena, še huje pa je na podeželju ter v višjih legah.

"Količina nastalih komunalnih odpadkov letno narašča za 1,5-4,2 %, leta 2008 je znašala že 453 kg na prebivalca, od tega je šla le slaba četrtnina v predelavo."

"V Ljubljani in Mariboru je vrednost onesnaženosti z dušikovimi oksidi presežena za približno 100 %, v Novi Gorici in Celju za približno 60 %, v Trbovljah pa za približno 20 %."

"Preglednica Spremljanje izvajanja ukrepov in/ali doseganja ciljev po področjih, ki je namenjena spremljanju izvajanja NPVO, ima oceno izvajanja navedeno le za 14 od 188-ih ukrepov."

"Slovenija ima registrirana le 3 podjetja in 7 lokacij z znakom EMAS in 3 podeljene EU znake za okolje, kar je pod povprečjem EU-27 in EU-15 na milijon prebivalcev."

Onesnaženost z delci PM10 postaja glavni problem vseh svetovnih mest in slovenska na žalost niso izjema. V obdobju 2007–2009 je na enajstih merilnih mestih število dni s preseženo mejno vrednostjo PM10 delcev močno upadlo, povečalo pa se je le na dveh, kar je dober znak. Število lokacij s preseganjem mejnega števila dni (35) se je zmanjšalo iz osem na tri. Kljub temu, da niso bili uvedeni nobeni posebni ukrepi, se je stanje izboljšalo, saj na onesnaženost zraka pomembno vplivajo tudi vremenske razmere. Izboljšanje razmer, ki niso posledica načrtnih ukrepov, je lahko varljivo. Potem ko smo bili deležni tudi opozoril Evropske komisije, je napočil skrajni čas za sprejem ukrepov za sanacijo ozračja v mestih.

Program varstva okolja in poročilo o stanju

Izvajanje sprejetih programov na področju varstva okolja je ena od največjih težav okoljevarstvene politike. Zakon o varstvu okolja (ZVO) je leta 1993 na tem področju vzpostavil dva pomembna mehanizma: načrtovanje ukrepov na nacionalni ravni v obliki Nacionalnega programa varstva okolja (NPVO) ter redno poročanje o izvajanju programa in o stanju okolja v obliki poročila o stanju okolja. ZVO v 106. členu Ministrstvu za okolje in prostor nalaga, naj najmanj vsako četrto leto pripravi poročilo o okolju. Po sedmih letih premora je bilo junija 2010 objavljeno gradivo za javno razpravo za Poročilo o okolju v Sloveniji 2009. Navkljub vsebinski obširnosti in nekaterim pozitivnim strukturnim značilnostim je poročilo nepopolno, podatki v njem so zastareli, njegova vrednost s stališča preglednosti izvajanja NPVO in priporočil za odločevalce pa je neustrezna. Preglednica Spremljanje izvajanja ukrepov in/ali doseganja ciljev po področjih, ki je namenjena prav spremljanju izvajanja NPVO, ima oceno izvajanja navedeno le za 14 od 188-ih ukrepov. NPVO s strani ministra za okolje in prostor predvideva ustanovitev posebne skupine za spremljanje izvajanja, ki naj bi enkrat letno pripravila poročilo in z njim seznanila ministra, na podlagi ugotovitev pa naj bi se sprejeli potrebni ukrepi za prilagajanje morebitnim novim razmeram. Pet let po sprejemu NPVO skupina za spremljanje izvajanja, v katero naj bi bili vključeni tudi predstavniki civilne družbe, ni bila ustanovljena. Kazalniško poročilo, ki bi ga moralo Ministrstvo za okolje in prostor pripraviti vsaki dve leti, pa ni bilo pripravljeno že od leta 2006.

Industrijsko onesnaževanje

Del evropskega pravnega reda, ki ga je morala Slovenija prevzeti do leta 2002, je tudi Evropska direktiva za celovito preprečevanje in nadzor onesnaženja (kratko: direktiva IPPC). Slovenija do začetka mandata še ni izpolnila zavez in je maja 2008 dobila tudi že prvi opomin, februarja 2010 pa je Evropska komisija zaradi nespoštovanja te direktive vložila tožbo proti Sloveniji. Do konca junija 2010 so bila med industrijskimi napravami tako izdana vsa dovoljenja (dve sta v zadnji fazi postopka), kar pa ne velja za odlagališča odpadkov, kjer je situacija zelo slaba. Eden pomembnejših gospodarskih instrumentov za obvladovanje okoljskih vidikov proizvodne ali storitvene dejavnosti je uvajanje sistemov za ravnanje z okoljem. Shema za okoljsko vodenje in presojo (EMAS), sistem ISO 14001 ter znak za okolje EU - okoljska marjetica (Eco Label) spadajo med pomembnejše instrumente ravnanja z okoljem. Najboljši rezultat je sicer Slovenija dosegla pri sistemu ISO 14001, saj sodi v vrh EU-25 in je po zadnjih razpoložljivih podatkih za leto 2008 nad povprečjem po številu podeljenih spričeval na milijon prebivalcev. Na razpredelnici podjetij in lokacij z znakom EMAS pa se Slovenija v primerjavi z drugimi evropskimi državami nahaja prav na repu, saj ima trenutno registrirana le tri

podjetja in sedem lokacij in v primerjavi s povprečjem EU-27 in EU-15 na milijon prebivalcev močno zaostaja, kar velja tudi za znak za okolje EU (trije podeljeni znaki). Majhno število okoljskih certifikatov pa je poleg nekonkurenčnosti tudi velika ovira pri zelenem javnem naročanju.

Varstvo okolja v razvojnem sodelovanju

Tudi razvojno sodelovanje mora zmanjšati negativne in povečati pozitivne vplive na okolje, zato je pomembno, da v politiki razvojnega sodelovanja obstajajo okoljska merila. Ocenjujemo, da se komponenta varstva okolja v mednarodnem sodelovanju Slovenije razvija v pozitivni smeri, kljub temu pa so potrebni bolj jasni okoljski kriteriji za vse projekte mednarodnega razvojnega sodelovanja (predvsem na področju bilateralnega razvojnega sodelovanja). Korak v pravo smer je tudi zviševanje izdatkov za okoljske projekte, pri čemer pa je potrebno poudariti, da se sredstva za uradno razvojno sodelovanje ne smejo zmanjševati na račun sredstev za podnebno ukrepanje. Delež uradne razvojne pomoči za okolje se je med letoma 2008 in 2009 zvišal. Celotna uradna razvojna pomoč je v letu 2009 znašala 51,2 milijona evrov, od tega je bilo za okoljske projekte namenjenih 4,8 % sredstev (bilateralna in multilateralna razvojna pomoč skupaj).

Javna uprava kot zgled

Ob začetku mandata je bila politika zelenega javnega naročanja okvirno oz. načelno opredeljena v različnih dokumentih. Pomemben napredek na tem področju je bil storjen v letu 2009, ko je bil sprejet Akcijski načrt za zeleno javno naročanje za obdobje 2009–2012, ki je načelno usmeritev za zeleno javno naročanje operacionaliziral. Drugi pomemben korak na tem področju je zaključena javna razprava o uredbi o javnem naročanju in kriterijih za zeleno javno naročanje za deset skupin izdelkov. Po poročilu vlade o izvajanju akcijskega načrta za zeleno javno naročanje je delež javnih naročil, ki so vsebovala okoljsko komponento, nekaj manj kot 9 % (tako po številu naročil kot po vrednosti), vendar poročilo ocenjuje, da na podlagi obstoječih statističnih podatkov ni mogoče oceniti, pri kakšnem deležu naročil je resnično šlo za zeleno javno naročanje. Nobeno od ministrstev, ki so se odzvala na anketo (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za okolje in prostor), nima institucionaliziranega sistema ravnanja z okoljem, vseeno pa izvajajo različne ukrepe za varovanje okolja (od ponovnega polnjenja tonerjev in varčevanja električne energije do spodbujanja rabe javnega prometa in kolesa). Pozitiven korak je sprejetje Priporočil za ukrepe okoljsko učinkovite državne uprave, ki jih je vlada sprejela v juliju 2010. Področje energetskih izkaznic pa je primer, kako dolga je pot od zakonodaje (smernica, ki predpisuje energetske izkaznice, je iz leta 2002) do praktične implementacije ukrepov (prve izkaznice pričakujemo jeseni 2010).

"V letu 2010 so bila med industrijskimi napravami izdana vsa okoljevarstvena dovoljenja v skladu Uredbo IPPC."

"Sprejem Akcijskega načrta za zeleno javno naročanje za obdobje 2009–2012 je pomemben napredek."

Avtorji poglavij

Nacionalni okviri za prehod v nizkoogljično družbo:

Lidija Živčič, Barbara Kvac, Focus društvo za sonaraven razvoj.

Prilagajanje na podnebne spremembe:

Gaja Brecelj, Umanotera.

Trajnostna energetika:

Tomaž Dintinjana, Slovenski E-forum.

Trajnostna mobilnost:

dr. Matej Ogrin, Cipra Slovenija.

Voda kot strateški vir:

mag. Nina Štros, Umanotera.

Trajnostno kmetijstvo:

Anamarija Slabe, Inštitut za trajnostni razvoj.

Gensko spremenjeni organizmi:

Anamarija Slabe, Inštitut za trajnostni razvoj.

Ohranjanje narave:

dr. Primož Kmecl, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije – DOPPS.

Odpadki:

Nina Tome, Nina Berovič, Umanotera.

Kakovost zraka v mestih:

dr. Matej Ogrin, Cipra Slovenija.

Program varstva okolja in poročilo o stanju:

mag. Vida Ogorelec Wagner, Umanotera.

Industrijsko onesnaževanje:

Gaja Brecelj, Umanotera.

Varstvo okolja v razvojnem sodelovanju:

Živa Gobbo, Lidija Živčič, Focus društvo za sonaraven razvoj.

Javna uprava kot zgled:

Lidija Živčič, Focus društvo za sonaraven razvoj.

Naziv poročila: Ogledalo vladi 2010 - Zeleni nevladni monitor.

Pripravila: Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj v sodelovanju s partnerji iz mreže Plan B za Slovenijo

Urednica in vodja projekta: Gaja Brecelj

Lektura: Tadej Turnšek

Oblikovanje: Blaž Medja

Tisk: Tiskarna Medium, 100% recikliran papir

Naklada: 500

